

NOI DATE DESPRE FORTIFICAȚIA DE LA OBÂRȘENI-CETĂȚUIA, COMUNA VINDEREI, JUDEȚUL VASLUI

*Mircea Oancă, Adrian-Ionuț Gilea**

Cuvinte cheie: fortificație, cultura Cucuteni, a doua epocă a fierului, cercetare de teren

Keywords: fortification, Cucuteni culture, Late Iron Age, field survey

Fortificația de la Obârșeni-Cetățuia (Cod RAN 166841.02) este situată la o distanță de aproximativ 12,3 km sud-est de municipiul Bârlad și la aproximativ 2,2 km sud-vest de satul Obârșeni, comuna Vinderei, județul Vaslui (Pl. I/1).

Obiectivul este situat în partea de sud a Podișului Moldovei și a Dealurilor Fălciului, care prezintă un aspect colinar, iar punctul „Cetățuia” ocupă platoul unei culmi secundare mărginită spre vest, sud și est de pante abrupte, delimitat de două văiugi afluate ale pârâului Andonia din bazinul Jăravățului, afluent al râului Bârlad¹.

Altitudinea maximă a platoului pe care se află fortificația este de 295 m, iar a dealului de 320 m. Fortificația domină zona, dealul de la est având o înălțime de 283 m, iar spre sud fiind vale, are vizibilitate până în nordul județului Galați.

Valul și șanțul sunt situate pe latura nordică care face legătura cu restul platoului, singura ușor accesibilă din punct de vedere militar. Ușor arcuit, valul cu șanțul, prezintă o lungime de aproximativ 220 m (Pl. VII), închizând o suprafață de cca. 1,6 ha² la interpretarea inițială, iar după cercetările din 2022, 2,48 ha. Șanțul de apărare taie capătul platoului, legând ravenele situate la sud-vest și nord-est (Pl. VII). Cele două ravene înconjoară fortificația și coboară spre mijlocul văii.

Valul prezintă o înălțime actuală păstrată de cca. 0,30-0,70 metri, o adâncime de aproximativ 3 m și o lățime de 7-8 metri la partea superioară, iar la partea inferioară o lățime de 2-3 metri (Pl. II/1, III/1, VII), dimensiunile fiind mai

* Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad, Str. Vasile Pârvan, nr. 1, e-mail: myrxas_oanca@yahoo.com; gilea_adrian@yahoo.com

¹ Berzovan *et alii* 2020, 170; Berzovan, 2022, 43.

² Berzovan *et alii* 2020, 170.

pregnante în zona centrală, unde se poate observa o posibilă poartă³ (Pl. VII). În zonă se află mai multe izvoare (Pl. III/2) și pâraie.

Prima mențiune a fortificației de la Obârșeni-Cetățuia o descoperim într-un manuscris din anul 1900, aflat în fondul Arhivelor Statului din Iași⁴. În acest manuscris se consemnează următoarele:

„Este o înălțătură de pământ cam de 40 de prăjini și înaltă mai bine de patru metri, spre apus de biserică, peste două dealuri, tocmai pe al treilea deal; îi zice la Cetățuia, dar nu se știe de cine-i făcută și de când; se crede că a fost – și chiar se cunoaște că a fost – o întăritură militară din vremurile trecute, în mijlocul codrilor.

Pe această cetățuie s-au găsit mici săgeți și monede care s-au pierdut, neștiind aflătorii ce însemnătate pot avea aceste lucruri; însă câteva monede de argint se păstrează – 1900. Cetățuia se afla pe proprietatea școlii din Obârșeni”⁵.

În ultimii 40 de ani s-a creat o confuzie legată de fortificația de la Obârșeni-Cetățuia, deoarece a fost consemnată descoperirea unei monede din argint, histriene, într-o localitate care purta același nume (Obârșeni) și aflată pe raza aceluiași județ⁶. Localitatea în cauză este situată la aproximativ 90 de km spre nord-vest și aparține de o unitate administrativă diferită, comuna Voinești, județul Vaslui.

Suntem de părere că manuscrisul din Arhivele Statului din Iași face referire la fortificația de la Obârșeni, comuna Vinderei și nu despre satul cu același nume din comuna Voinești. Afirmatia noastră este întărită și de informația că fortificația se află în locul numit „La Cetățuie”, care se regăsește pe Harta Moldovei de la 1892–1898 în apropierea satului Obârșeni, comuna Vinderei (Pl. I/2).

Situl este cunoscut în literatura de specialitate ca fiind o importantă așezare fortificată, aparținând culturii Cucuteni, faza A, dar cercetările recente au pus în evidență existența în acest loc a unor urme de locuire și din alte epoci.

Corneliu Mateescu relatează că „cetățuia este bogată în ceramică pictată, stil Cucuteni. A servit ca loc întărit și mai târziu, în Evul Mediu”⁷. Iar Mihailache Brudiu menționează fortificația într-un articol din 1970⁸ la punctul 6 ca fiind o așezare eneolitică puternic fortificată, cu val și șanț⁹.

³ Berzovan *et alii* 2020, 170.

⁴ Balica 1971, 282, nr. 33; Coman 1980, 273; Munteanu *et alii* 2023, 132.

⁵ Balica 1971, 282, nr. 33; Coman 1980, 273, nr. LXXI. 10, plasează, eronat, descoperirile respective, în comuna Voinești; Munteanu *et alii* 2023, 132.

⁶ Mihăilescu-Bîrliba 1990, 139, nr. 151.

⁷ Mateescu 1944, 54.

⁸ Brudiu 1970, 511–528.

⁹ Brudiu 1970, 511–528.

Tot Mihalache Brudiu include situl arheologic într-un repertoriu¹⁰, la punctul 18. Îl localizează la aproximativ 3 km de satul Obârșeni, pe un promontoriu cu o formă pătrată, cu versanți puternici și șanț de apărare adânc. Situl este definit ca fiind „cea mai puternică cetățuie cucuteniană din sudul Moldovei cunoscută până acum”¹¹. De asemenea, menționează la vest de satul Obârșeni, în locul numit Izvorul Rece, o așezare parțial distrusă de torenți unde se găsesc fragmente ceramice de tip Poienеști¹².

Ghenuță Coman¹³ plasează situl la 2 km vest de satul Obârșeni, la izvoarele pârâului Valea Lungă și atribuie așezarea fortificată cu val și șanț perioadei neolitice, culturii Cucuteni A₃¹⁴.

Dan Monah și Ștefan Cucoș au inclus fortificația în repertoriul așezărilor Cucuteni la punctul 715¹⁵, încadrată în faza A, care este apărută natural pe trei părți de pantă abrupte și de un șanț adânc cu val pe cea de-a patra latură¹⁶.

În cercetările mai recente, a fost inclusă și de Nicolae Ursulescu¹⁷ în cadrul repertoriului „Cetățuilor Cucuteni”, menționând o locuire doar în perioada eneolitică, Cucuteni A¹⁸.

Primul contact a specialiștilor din cadrul Muzeului „Vasile Pârvan” cu fortificația de la Obârșeni-Cetățuia a fost în anul 2011, la rugămintea Președintelui Consiliului Județean Vaslui, deoarece fusese anunțat de Primăria Vinderei că au în comună o cetate din timpul lui Ștefan cel Mare. Am verificat zona în cauză și am descoperit, în acel an, fragmente ceramice Cucuteni A și ceramică aparținând culturii Sântana de Mureș – Cerneahov.

În anul 2020, cu ocazia publicării unui corpus al fortificațiilor din cea de-a doua epocă a fierului, din județele Vaslui și Bacău, identificate cu ajutorul datelor LIDAR, am menționat și fortificația de la Obârșeni-Cetățuia, ca fiind incertă din punct de vedere al încadrării culturale¹⁹. Datele insuficiente ne-au determinat să presupunem existența unei cetăți ridicată peste o locuire mai veche, cu val și șanț de apărare. Pe baza elementelor specifice de fortificare și a descoperirii în vecinătate a unor vârfuri de săgeți de tip „scitic” (Pl. VI/5), obiectivul a fost datat în perioada secolelor V-III a.Chr.²⁰.

¹⁰ Brudiu 1975, 169–179.

¹¹ Brudiu 1975, 523.

¹² Brudiu 1975, 523.

¹³ Coman 1980, 270.

¹⁴ Coman 1980, 270.

¹⁵ Monah, Cucoș 1985, 124.

¹⁶ Monah, Cucoș 1985, 124.

¹⁷ Ursulescu 2018, 266.

¹⁸ Ursulescu 2018, 266.

¹⁹ Berzovan *et alii* 2020, 170; Berzovan, 2022, 43.

²⁰ Berzovan *et alii* 2020, 170; Berzovan, 2022, 169–171.

După cercetarea efectuată în anul 2022 credem că avem de-a face cu o fortificație cu două incinte (Pl. VII) precum fortificația de la Stâncești-Cetate/Bobeica (com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani)²¹ și Oțeleni/Bâra-Cetate (jud. Iași/Neamț)²².

Majoritatea materialelor descoperite în acest sit sunt din incinta B a acestei fortificații, aceasta fiind afectată de lucrările agricole în fiecare an. În incinta A am descoperit doar câteva fragmente ceramice, Cucuteni A, și două getice.

Materialul arheologic descoperit în fortificația de la Obârșeni este constituit în cea mai mare parte din fragmente ceramice aparținând culturii Cucuteni, faza A, celei de-a doua epoci a fierului și culturii Sântana de Mureș – Cerneahov. Locuirea mai intensă pare a fi din perioada celei de-a doua epoci a fierului, majoritatea fragmentelor ceramice fiind din această epocă.

Fragmente ceramice aparținând culturii Cucuteni au fost descoperite atât în incinta A, cât și în celelalte, însă numărul acestora este unul destul de redus. În zona incintei B am găsit ceramică lucrată la roată, cu o culoare cenușie și o fusaiolă (Pl. VI/6) aparținând culturii Sântana de Mureș – Cerneahov.

Materialul aparținând celei de-a doua epoci a fierului provine de la vase lucrate cu mâna. Avem fragmente de la vase borcan decorate cu brăuri alveolare (Pl. V/1, 4); Pl. IV/2), străchini, căni (reprezentate de o toartă) cu toartă (Pl. IV/4) etc.

În timpul cercetărilor din anul 2022 am descoperit și trei fragmente de amfore elenistice, un fragment de toartă și unul din buza unei amfore de Sinope (Pl. VI/2,3) și un fragment de burtă de la o amforă de Heraclea (Pl. VI/1)²³.

În spațiul est-carpatic amforele de Sinope cunoscute până acum au fost datate din secolul IV a. Chr. și până la mijlocul secolului al III-lea a. Chr.²⁴ și cele de Heraclea până spre sfârșitul secolului al III-lea a. Chr.²⁵. Fragmente de amfore de Sinope și de Heraclea au fost descoperite și în fortificațiile de la Cotu Copălău-Cetate (județul Botoșani)²⁶ și Poiana Mănăstirii-Între Șanțuri (comuna Țibana, județul Iași)²⁷.

Am descoperit și o monedă din argint bătută în atelierele de la Histria (tot în incinta B):

Istros, didrahmă, c. 400–350 a.Chr.

²¹ Berzovan 2022, 154.

²² Berzovan 2022, 131.

²³ Mulțumim colegului dr. Ștefan Honcu (Institutul de Arheologie din Iași) pentru sprijinul acordat în identificarea tipuri fragmentelor de amfore.

²⁴ Mateevici 2007, 88; Zancoci, Băț 2020, 65; Berzovan 2022, 93.

²⁵ Berzovan 2022, 93.

²⁶ Berzovan 2022, 93.

²⁷ Berzovan 2022, 140.

Av. Două capete de tineri inversate; cel din partea stângă este în poziție normală, iar cel din dreapta este răsturnat;

Rv. IΣTPIH Acvilă pe delfin, spre stânga; sub delfin, litera A.

AR; 4,20 g, 19 mm, 10 h; f.b.c.; MVPB, nr. inv. B 15887 (Pl. VI/4)²⁸.

Credem că de-a lungul timpului în zona fortificației de la Obârșeni au fost descoperite mai multe monede histriene, una fiind tot în colecțiile Muzeului „Vasile Pârvan” Bârlad²⁹, cele două fiind subiectul altui articol³⁰. Credem că afirmația noastră este întărită de manuscrisul din Arhivele Statului din Iași unde se specifică acest lucru.

Demersul nostru a fost acela de a demonstra apartenența acestei fortificații și la cea de-a doua epoci a fierului. Credem că fragmentele ceramice (inclusiv cele de amfore elenistice), moneda și vârfurile de săgeți pledează pentru această dată.

Este posibil ca această fortificație să-și fi aflat sfârșitul cu ocazia sosirii în zona purtătorilor culturii Poienești–Lucașeuca (și altele din aceeași perioadă), luând în considerare că Mihalache Brudiu la vest de satul Obârșeni, în locul numit Izvorul Rece, fragmente ceramice de tip Poienești³¹.

BIBLIOGRAFIE

Balica 1971,

G. Balica, *Informații arheologice în materiale documentare din Arhivele Statului de la Iași*, în RA, 33/2, 1971, 275–286.

Berzovan *et alli* 2020,

A. Berzovan, M. Oancă, M. Mamalaucă, *Contribuții privind topografia unor cetăți din perioada de început a celei de-a Doua Epoci a Fierului situate în sudul Podișului Moldovei (sec. 5–3 î. Hr.)*, în *Arheovest*, VIII/1, 2020, 155–206.

Berzovan 2022,

A. Berzovan, *At the borders of Great Steppe. Late Iron Age hillforts between the Eastern Carpathians and Prut (5th–3rd BC)*, Cluj-Napoca, 2022.

Brudiu 1970,

M. Brudiu, *Cercetări periegetice în sudul Moldovei*, în MCA, 9, 1970, 511–528.

²⁸ Munteanu *et alii* 2023, 129.

²⁹ Munteanu *et alii* 2023.

³⁰ Munteanu *et alii* 2023.

³¹ Brudiu 1975, 523.

Brudiu 1975,
M. Brudiu, *Două sceptre de piatră din sud-estul Moldovei*, în SCIV(A), 26/2, 1975, 169–179.

Coman 1980,
G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980.

Dima 2013,
M. Dima, *Monedele de argint ale cetății Istros în epoca elenistică*, în SCN, 4 (14), 2013, 7–72.

Mateescu 1944,
C. Mateescu, *Raport asupra cercetărilor arheologice întreprinse în toamna anului 1943 în Jud. Tutova*, în C. Mateescu, ed., *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942–1943*, București, 1944, 52–54.

Mateevici 2007,
N. Mateevici, *Amforele grecești în mediul barbar din nord-vestul Pontului Euxin în sec. VI – începutul sec. II a. Chr.*, Chișinău, 2007.

Mihăilescu-Bîrliba 1990,
V. Mihăilescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990.

Monah, Cucos 1985,
D. Monah, Ș. Cucos, *Așezările culturii Cucuteni din Moldova*, Iași, 1985.

Munteanu et alli 2023,
L. Munteanu, A.-I. Gîlea, M. Oancă, *Monede histriene din argint aflate în colecția Muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad*, în ActaMT, XIX, 2023, 129–139.

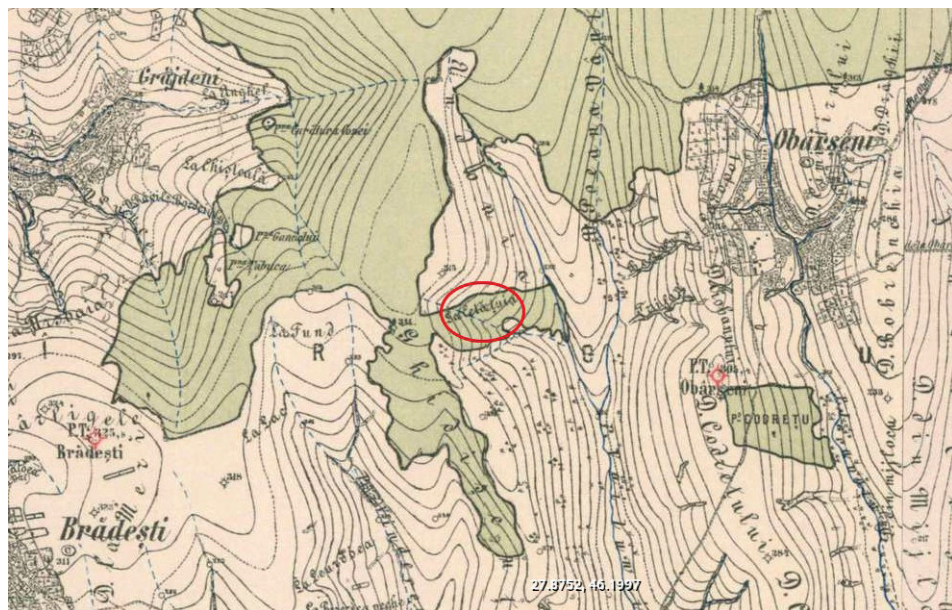
Ursulescu 2018,
N. Ursulescu, *Cucuteni – La Civilisation des Petites Fortifications („Cetățui”)*, în S. Țurcanu, C.-E. Ursu, eds., *Materiality and Identity in Pre- and Protohistoric Europe: Homage to Cornelia-Magda Lazarovici*, Suceava, 2018, 255–272.

Zanoci, Băț 2020,
A. Zanoci, M. Băț, *Interacțiuni și schimburi în microzona Saharna în contextul conexiunilor culturale din a doua epocă a fierului*, în *Relații interculturale în spațiul tiso-nistean în epoca fierului*, Chișinău, 2020, 51–104.

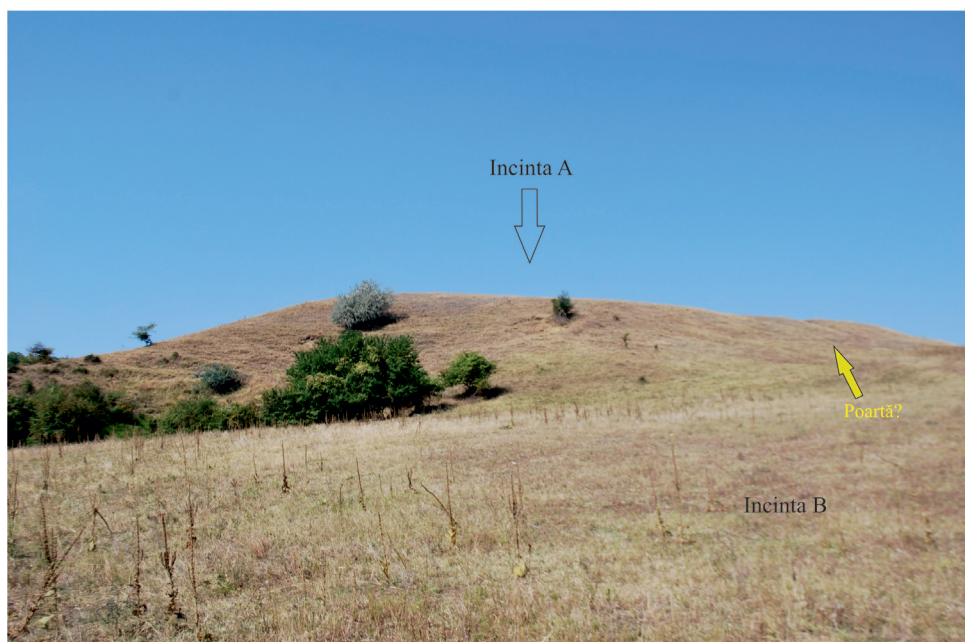
NEW DATA ON THE FORTIFICATION OF OBÂRȘENI-CETĂȚUIA, VINDEREI COMMUNE, VASLUI COUNTY

Abstract

Discovered since the beginning of the 20th century, the fortification at Obârșeni, Vinderei commune, Vaslui county, remained uncertain for specialists. Over the years it has been mentioned on various occasions, but a more careful analysis of it has appeared only in the last decade. Following research in the 2020s we concluded that we have a settlement from three different eras (Neolithic, Second Iron Age and Migration Age). After research in 2022 we concluded that we are dealing with a fortification with two enclosures.



Pl. I. 1. Localizarea sitului de la Obârșeni-Cetățuia, comuna Vinderei, județul Vaslui; 2. Punctul La Cetățuia pe Harta Moldovei de la 1892–1898, <https://maps.arcanum.com>. / 1. Location of the Obârșeni-Cetățuia site, Vinderei commune, Vaslui county; 2. Point La Cetățuia on the map of Moldavia from 1892–1898, <https://maps.arcanum.com>.



2

Pl. II. 1. Cadru de la nord-est spre Obârșeni-Cetățuia; 2. Cadru de la sud-est spre Obârșeni-Cetățuia (imagini făcute în 2011). / 1. North-eastern frame towards Obarseni-Cettuia; 2. Frame from the south-east towards Obarseni-Cetuya (images taken in 2011).

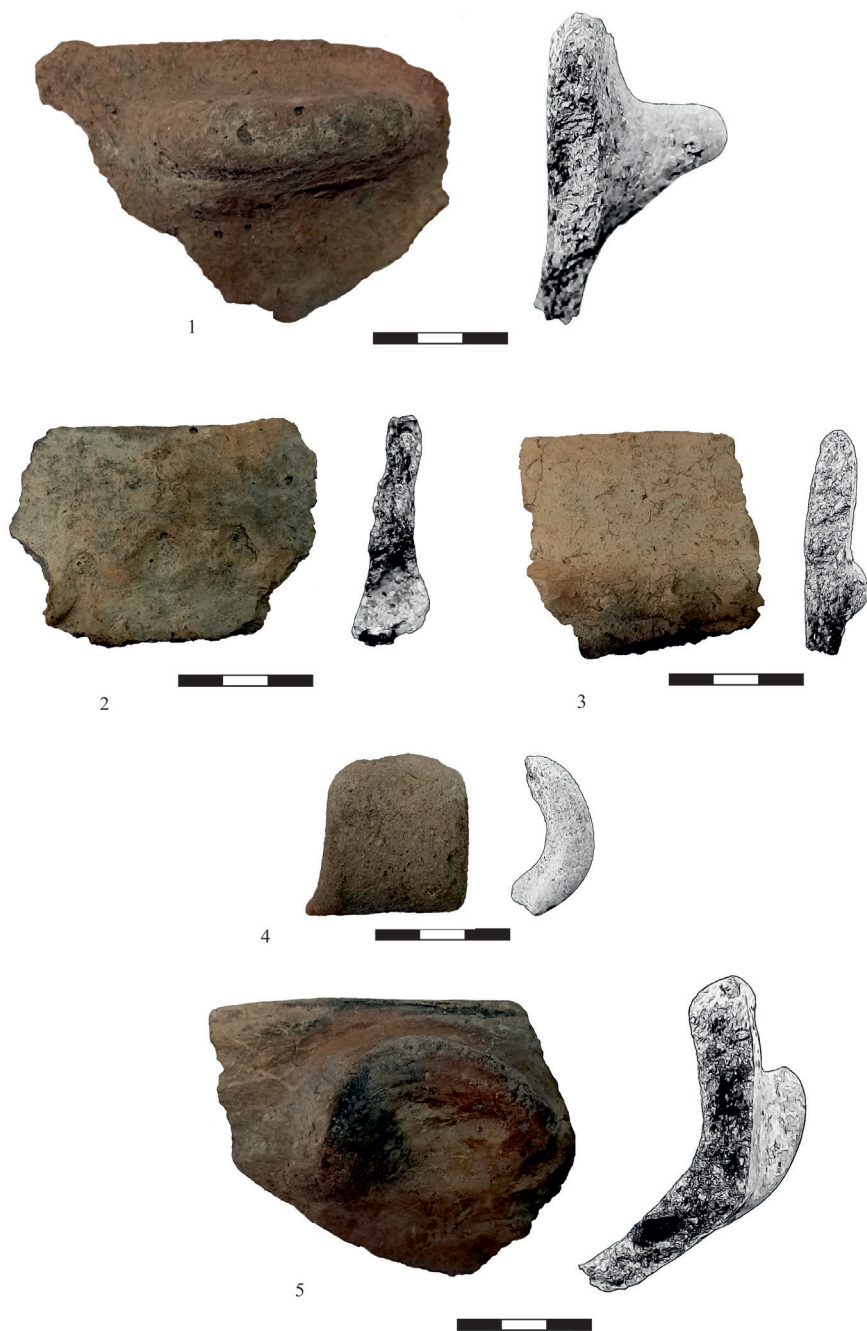


1

Locuire secundară Cucuteni A



Pl. III: 1. Șanțul de apărare de pe latura nordică Obârșeni-Cetățuia, cu privire spre nord-est; 2. Cadru de pe fortificația de la Obârșeni-Cetățuia spre sud-est (imagini făcute în 2011). / 1. Defensive ditch on the north side of Obârșeni-Cetățuia, looking north-east; 2. Frame of the Obârșeni-Cetățuia fortification, looking south-east (images taken in 2011).



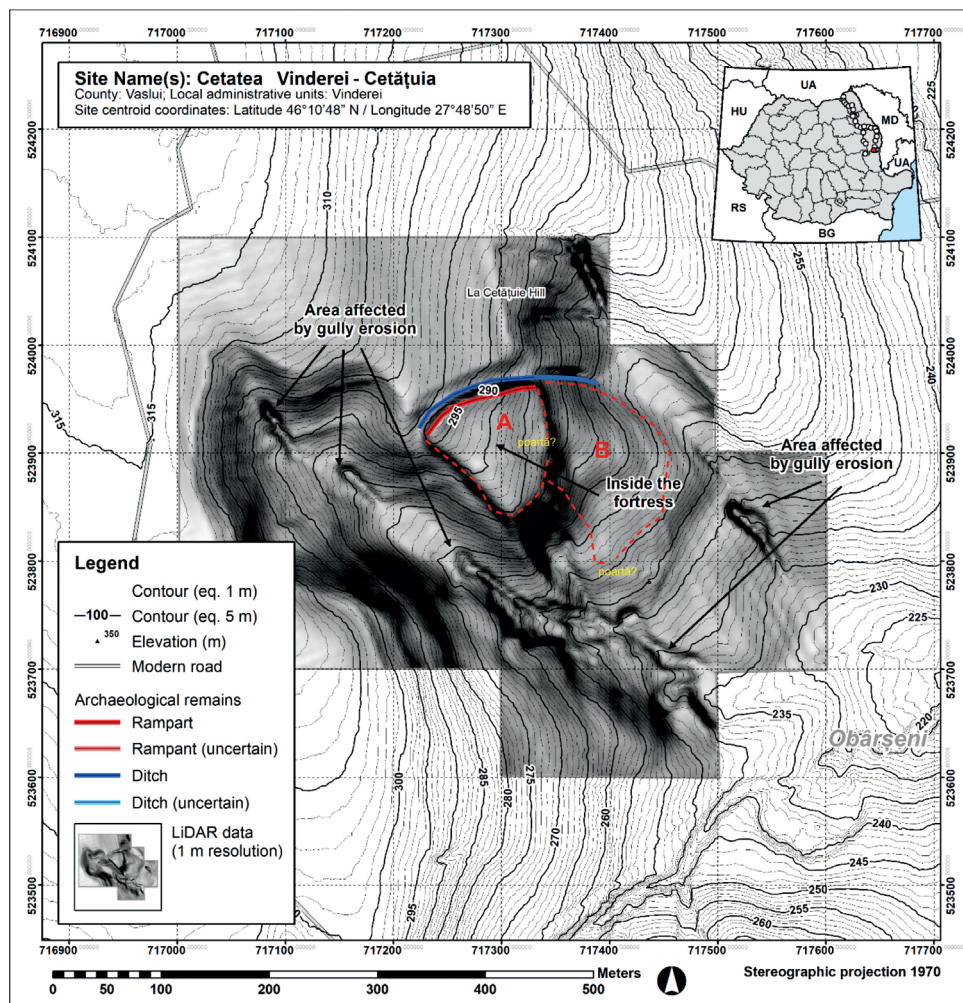
Pl. IV. Materiale selective descoperite în incinta B a fortificației de la Obârșeni-Cetățuia.
/ Selective materials found in the enclosure B of the Obârșeni-Cetățuia fortification.



Pl. V. Materiale selective descoperite în incinta B a fortificației de la Obârșeni-Cetățuia. / Selective materials discovered in the B enclosure of the Obârșeni-Cetățuia fortification.



Pl. VI. 1.Fragment de amforă de Heracleia; 2, 3. Fragmente de amforă de Sinope; 4. Monedă emisă de Histria; 5. Vârfuri de săgeți din bronz descoperite la baza fortificației de la Obârșeni Cetățuia; 6. Fusaiolă aparținând culturii Sântana de Mureș – Cerneahov.
/ 1. Fragment of amphora from Heracleia; 2, 3. Fragments of amphora from Sinope; 4. Coin issued from Histria; 5. Bronze arrowheads found at the base of the fortification at Obârșeni-Cetățuia; 6. Spindle belonging to the Sântana de Mureș – Cerneahov culture.



Pl. VII. Fortificația de la Obârșeni-Cetățuia. Harta cu interpretari (prelucrare după Berzovan 2022, 170, fig. 151). / Obârșeni-Cetățuia hillfort. Interpretations map (processing after Berzovan 2022, 170, fig. 151). / Obârșeni-Cetățuia hillfort. Interpretations map (processing after Berzovan 2022, 170, fig. 151).